

Οι Επιγραφές των Ψαλμών - 3

Ορθοδοξία / Παλαιά Διαθήκη

Νικόλαος-Σταμάτιος Μωραΐτης, Δρ. Θεολογίας

Ψαλμ. 7 «ψαλμός τω Δαβίδ ον ήσεν τω Κυρίω υπέρ των λόγων Χουσί υιού Ιεμενί»: Η επιγραφή αναφέρεται στην περίοδο κατά την οποία ο Δαβίδ καταδιωκόταν από τον Σαούλ, όπως φαίνεται και από το περιεχόμενο του ψαλμού. Ο «Χουσί υιός Ιεμενί» (κατά το εβραϊκό «ο Βενιαμίτης Χους») μνημονεύεται μόνο στον παρόντα ψαλμό, ανήκε στην ίδια με τον Σαούλ φυλή και πιθανότατα διέβαλλε τον Δαβίδ στον βασιλιά και τον παρουσίαζε ως προδότη[67].

Ψαλμ. 17(18) «**τω Δαβίδ α ελάλησεν τω Κυρίω τους λόγους της ωδής ταύτης εν ημέρα η ερρύσατο αυτόν Κυριος εκ χειρός πάντων των εχθρών αυτού και εκ χειρός Σαούλ**»: Από την επιγραφή αλλά και από το περιεχόμενο του ψαλμού συμπεραίνουμε ότι το ποίημα αυτό συντέθηκε κατά τα τέλη της ζωής του Δαβίδ, όταν είχαν νικηθεί και εκλείψει τόσο οι εχθροί του ισραηλιτικού λαού όσο και οι δικοί του επίβουλοι, μεγαλύτερος των οποίων ήταν ο Σαούλ. Ο ίδιος ευχαριστήριο ψαλμός απαντά και στο Β' Βασιλειών[68], το οποίο ως γνωστόν περιγράφει τα γεγονότα της βασιλείας του Δαβίδ.

Ψαλμ. 26 «**προ του χρισθήναι**»: Ο Δαβίδ χρίσθηκε τρεις φορές βασιλιάς: πρώτα από τον προφήτη Σαμουήλ στην Βηθλεέμ[69] ενώ βασίλευε ακόμα ο Σαούλ, ύστερα στη Χεβρών από τους άνδρες της φυλής Ιούδα[70], και τέλος από όλες τις φυλές, μετά τον θάνατο του εγγονού του Σαούλ, Μεμφιβοσθέ[71]. Η επικεφαλίδα αναφέρεται στην πριν από τη δεύτερη χρίση περίοδο, δηλ. πριν από τον θάνατο του Σαούλ, επειδή ο Δαβίδ παρουσιάζεται στον ψαλμό αυτό διωκόμενος.

Ψαλμ. 28 «**εξοδίου σκηνης**»: Ο ύμνος αυτός ψαλλόταν κατά την τελευταία μέρα της εορτής της Σκηνοπηγίας. Στο Λευτ. 23,36 υπάρχει η παρακάτω εντολή: «επτά ημέρας προσάξετε ολοκαυτώματα τω Κυρίω και η ημέρα η ογδόη κλητή αγία έσται υμίν και προσάξετε ολοκαυτώματα τω Κυρίω εξόδιόν εστιν παν έργον λατρευτόν ου ποιήσετε». Κατά τον Θεοδώρητο, δεν πρέπει να εξαχθεί από την επιγραφή το συμπέρασμα ότι ο ύμνος αυτός ψαλλόταν από τον Δαβίδ κατά την επαναφορά της Κιβωτού της Διαθήκης στον ναό της Ιερουσαλήμ από τον «οίκον Αβεδδαρα του Γεθθαίου»[72], επειδή το περιεχόμενο του ψαλμού δεν έχει καμία σχέση με το θέμα

αυτό[73].

Ψαλμ. 29(30) «του εγκαινισμού του οίκου»: Δεν υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των ερμηνευτών ως προς το ποιος είναι ο οίκος στον οποίο αναφέρεται η επιγραφή και πότε έλαβε χώρα ο «εγκαινισμός». Έχει υποστηριχθεί ότι γίνεται λόγος για τα εγκαινία του ναού του Ζοροβάβελ, ο οποίος ανοικοδομήθηκε από τους Ιουδαίους που επέστρεψαν στην πατρίδα τους το 538 π.Χ. επί βασιλείας του Πέρση Κύρου Β΄[74]. Πιθανότατα, όμως, πρόκειται για τα εγκαινία και την κάθαρση του ναού από τον Ιούδα Μακκαβαίο κατά το έτος 165 π.Χ., ύστερα από τη βεβήλωσή του από τον Αντίοχο Δ΄ (175-163 π.Χ.)[75]. Σε ανάμνηση των γεγονότων αυτών, καθιερώθηκε η εορτή των Εγκαινίων του ναού (χανουκά חנוכה).

Ψαλμ. 33(34) «τω Δαβίδ οπότε ηλλοίωσεν το πρόσωπον αυτού εναντίον Αβιμέλεχ και απέλυσεν αυτόν και απήλθεν»: Κατά το εβραϊκό «όταν προσποιήθηκε (ο Δαβίδ) τον παράφρονα στον Αβιμέλεχ και αυτός τον έδιωξε». Ο Δαβίδ, στην προσπάθειά του να ξεφύγει από τον Σαούλ, κατέφυγε στους Φιλισταίους. Επειδή αναγνωρίσθηκε από τους κατοίκους ως ο εχθρός που σκότωσε τον πολεμιστή τους Γολιάθ, συνελήφθη και οδηγήθηκε στον βασιλιά της Γεθ, τον Αγκούς (το όνομα Αβιμέ-λεχ=πατέρας βασιλιάς, ήταν γενικός τίτλος για τους βασιλείς των Φιλισταίων, όπως Φαραώ για τους Αιγυπτίους ή Καίσαρας για τους Ρωμαίους). Για να γλυτώσει τη ζωή του προσποιήθηκε τον τρελό «και ετυμπάνιζεν επί ταις θύραις της πόλεως και παρεφέρετο εν ταις χερσίν αυτού και έπιπτεν επί τας θύρας της πύλης και τα σίελα αυτού κατέρρει επί τον πώγωνα αυτού»[76]. Ο βασιλιάς τον λυπήθηκε και τον άφησε να φύγει. Στο ίδιο ιστορικό συμβάν αναφέρεται και η επιγραφή του **Ψαλμ. 55(56) «οπότε εκράτησαν αυτόν οι αλλόφυλοι εν Γεθ».**

Ψαλμ. 50(51) «εν τω ελθείν προς αυτόν Ναθαν τον προφήτην, ηνίκα εισήλθε (ο Δαβίδ) προς Βηρσαβεέ»: Ο 50^{ος} ψαλμός είναι γνωστός ως ψαλμός μετανοίας και αναγιγνώσκεται συχνότερα από κάθε άλλον στις ακολουθίες της Εκκλησίας μας. Στην επιγραφή γίνεται λόγος για την επίσκεψη του προφήτη Νάθαν στον Δαβίδ με λόγο Θεού, ύστερα από το ηθικό παράπτωμα στο οποίο υπέπεσε. Αυτό αφορούσε στη σχέση του με τη Βηρσαβεέ και στη δόλια εξόντωση του συζύγου της Ουρία[77]. Ο προφήτης, με την παραβολή του πλούσιου με τα πολλά ποίμνια και του φτωχού με την αμνάδα, έκανε τον Δαβίδ να συναισθανθεί το διπλό ολίσθημά του (μοιχεία και φόνος), να μετανοήσει ειλικρινά και να εκφράσει κατά τρόπο μοναδικό την ταπείνωσή του ενώπιον του Θεού. Ο βασιλιάς συγχωρέθηκε, αλλά, όπως προφήτεψε ο Νάθαν, το παιδί που γέννησε η Βηρσαβεέ πέθανε και ένας από τους γιους του, ο Αβεσσαλώμ, στασίασε εναντίον του. Αργότερα ο Δαβίδ απέκτησε από την Βηρσαβεέ άλλον γιο, τον Σολομώντα.

Ψαλμ. 51(52) «εν τω ελθείν Δωήκ τον Ιδουμαϊόν και αναγγείλαι τω Σαούλ και ειπείν αυτώ· ήλθε Δαυίδ εις τον οίκον Αβιμέλεχ

»: Η επιγραφή μας πληροφορεί για τον λόγο σύνθεσης του ψαλμού. Ο Δαβίδ κυνηγημένος από τον Σαούλ κατέφυγε στον ιερέα της Νομβά Αβιμέλεχ, ο οποίος τον φιλοξένησε. Ύστερα πήγε στην περιοχή Οδολλάμ, συγκέντρωσε τετρακόσιους άνδρες και προχώρησε ως τη Μασηφά της Μωάβ, στον βασιλιά της οποίας εμπιστεύθηκε τους γονείς του. Τέλος, με συμβουλή του προφήτη Γαδ, επέστρεψε στην περιοχή του Ιούδα. Όταν ο Σαούλ πληροφορήθηκε από τον Δωήκ τον Ιδουμαίο ότι ο Αβιμέλεχ είχε φιλοξενήσει τον Δαβίδ, κάλεσε στη Γαβαά τους ιερείς της Νομβά και τους θανάτωσε. Μόνο ένας γιος του Αβιμέλεχ, ο Αβιάθαρ, κατόρθωσε να γλυτώσει τη σφαγή και να καταφύγει στον Δαβίδ, στον οποίο ανακοίνωσε την τρομερή είδηση.

Ψαλμ. 53(54) «εν τω ελθείν τους Ζιφαιούς και ειπείν τω Σαούλ ουκ ιδού Δαβίδ κέκρυπται παρ' ημίν»: Το περιστατικό περιγράφεται στο *Α΄ Βασ.* 23,1εξ. Ο Δαβίδ, κυνηγημένος από τον Σαούλ και τους άνδρες του, κρυβόταν στην έρημο Ζιφ, νότια της Χεβρών. Οι Ζιφαιοί τον κατέδωσαν στον Σαούλ· ο τελευταίος τον περικύκλωσε, δεν κατόρθωσε όμως να τον συλλάβει επειδή εισέβαλαν οι Φιλισταίοι στη χώρα του και αναγκάστηκε να φύγει βιαστικά για να τους αντιμετωπίσει.

Ψαλμ. 56(57) «εν τω αυτόν (Δαβίδ) αποδιδράσκειν από προσώπου Σαούλ εις το σπήλαιον»: Ο Δαβίδ, στην προσπάθειά του να προστατευτεί από τη φονική manía του Σαούλ, κατέφυγε πρώτα στο σπήλαιο Οδολλάμ που βρισκόταν στην ομώνυμη πόλη της ορεινής Ιουδαίας[78] και αργότερα σε άλλο στην περιοχή Εγγαδεί[79]. Από το περιεχόμενο του ψαλμού δεν εξάγεται με σαφήνεια σε ποια από τις δύο περιπτώσεις αναφέρεται η εν λόγω επιγραφή καθώς και η παραπλήσια του *Ψαλμ.* 141(142).

Ψαλμ. 58(59) «οπότε απέστειλεν Σαούλ και εφύλαξεν τον οίκον αυτού του θανατώσαι αυτόν»: Σύμφωνα με το ιστορικό, όπως περιγράφεται στο *Α΄ Βασ.* 19,9-17, ο βασιλιάς Σαούλ θέλοντας να φονεύσει τον Δαβίδ, έστειλε ανθρώπους να περικυκλώσουν το σπίτι του και να τον συλλάβουν το πρωί. Η γυναίκα του, Μελχόλ, τον ειδοποίησε και εκείνος διέφυγε το βράδυ από το παράθυρο και σώθηκε.

Ψαλμ. 59(60) «**οπότε ενεπύρισεν την Μεσοποταμίαν Συρίας και την Συρίαν Σωβά και επέστρεψεν Ιωάβ και επάταξεν την φάραγγα των αλών δώδεκα χιλιάδας**»: Σύμφωνα με το Β΄ Βασιλ. κεφ. 8. 10. 11 και Α΄ Παραλ. 18, ο Δαβίδ νίκησε τους Αμμωνίτες, τους Σύριους και τους Ιδουμαίους, από τους οποίους οι τελευταίοι εισέβαλαν από τον νότο στην Ιουδαία, ενώ αυτός πολεμούσε με τους δύο πρώτους. Ο στρατηγός του, Ιωάβ, κατήγαγε σπουδαία νίκη στην κοιλάδα του άλατος, νότια της Νεκράς Θάλασσας.

Ψαλμ. 62(63) «**εν τω είναι αυτόν εν τη ερήμω της Ιουδαίας**»: Ο Δαβίδ υποχρεώθηκε να καταφύγει δύο φορές στην έρημο της Ιουδαίας που βρίσκεται ανάμεσα στην Ιερουσαλήμ και τη Νεκρά Θάλασσα· την πρώτη φορά καταδιωκόταν από τον Σαούλ, τη δεύτερη είχε στραφεί εναντίον του ο γιος του, Αβεσσαλώμ. Αν ο στ. 12 αναφέρεται στον Δαβίδ, ο ψαλμός αυτός πρέπει να συντέθηκε σε κατοπινή περίοδο, όταν ο Δαβίδ είχε ήδη χρισθεί βασιλιάς από όλες τις φυλές των Ισραηλιτών, ύστερα από τον θάνατο του Σαούλ.

Ψαλμ. 64 «**Ιερεμιου και Ιεζεκιήλ εκ του λόγου της παροικίας ότε έμελλον εκπορεύεσθαι**»: Η επιγραφή απουσιάζει από το εβραϊκό και από ορισμένα χειρόγραφα της Μεταφράσεως των Ο΄[80]. Ερμηνευτές οι οποίοι δέχονται τη γνησιότητα της επιγραφής δίνουν την εξής ερμηνεία: Οι προφήτες Ιερεμίας και Ιεζεκιήλ διέταξαν να ψάλλεται η ωδή αυτή από τους εξόριστους Ιουδαίους κατά την επιστροφή τους στην πατρίδα. Σε μία τέτοια περίπτωση, συνεπέστερη προς το νόημα της επιγραφής είναι η ανάγνωση «εκ του λαού της παροικίας ότε έμελλον εκπορεύεσθαι»[81].

Ψαλμ. 70 «**υιών Ιωναδάβ και των πρώτων αιχμαλωτισθέντων**»: Η επιγραφή απουσιάζει από το εβραϊκό ΜΚ. Οι «υιοί Ιωναδάβ» ή «Ρεχαβίτες»[82] (από τον αρχηγό τους Γιεχοναδάβ μπεν Ρεχάβ, יְהוֹנָדָב בֶּן־רַחָב) αποτελούσαν ασκητική ομάδα με ιδιαίτερο τρόπο ζωής και ιδιαίτερη διδασκαλία. Κατοικούσαν σε σκηνές, απείχαν – όπως και οι Ναζηραίοι – από το κρασί και τις αγροτικές εργασίες και πολεμούσαν τον θρησκευτικό συγκρητισμό[83]. Από τον προφήτη Ιερεμία, προβάλλονται ως πρότυπα υπακοής και αντιδιαστέλλονται από τους ασεβείς συμπατριώτες τους οι οποίοι οδηγήθηκαν στην αιχμαλωσία, ύστερα από την καταστροφή της Ιερουσαλήμ[84].

Ψαλμ. 75 «προς τον Ασσύριον»: Τόσο η επιγραφή αυτή, όσο και η εκείνη του **Ψαλμ. 79 «υπέρ του Ασσυρίου»** απαντούν μόνο στη Μετά-φραση των Ο΄. Η πρώτη αναφέρεται στην πολιορκία της Ιερουσαλήμ από τον Ασσύριο μονάρχη Σενναχηρίμ επί βασιλείας του Εζεκία και στην θαυματουργική διάσωσή της[85], ενώ η δεύτερη, βάσει του περιεχομένου του ψαλμού, στην εισβολή των Ασσυρίων στο βόρειο βασίλειο του Ισραήλ (722 π.Χ) και στα δεινά που αυτή προκάλεσε[86].

Ψαλμ. 95 «ότε ο οίκος ωκοδομείτο μετά την αιχμαλωσίαν» (Ο΄): Εδώ γίνεται λόγος για τον δεύτερο ναό (του Ζοροβάβελ), ο οποίος οικοδομήθηκε μετά το τέλος της βαβυλώνιας αιχμαλωσίας από τους Ιουδαίους που επέστρεψαν στην πατρίδα τους. Είναι λειτουργικός ψαλμός που χρησιμοποιήθηκε κατά την ανοικοδόμηση του ναού, στα εγκαίνια και στη συνέχεια στη λατρεία. Στο εβραϊκό ΜΚ ο 95^{ος} ψαλμός είναι ανεπί-γραφος[87].

Ψαλμ. 96 «τω Δαβίδ ότε η γη αυτού καθίσταται» (Ο΄): Δύο είναι οι πιθανότερες ερμηνείες για την επιγραφή αυτή. Αναφέρεται α) στην αναγνώριση του Δαβίδ ως βασιλέα από όλες τις φυλές ύστερα από τον θάνατο του Σαούλ και του γιου του, Ιωνάθαν[88], β) στην αποκατάσταση του Δαβίδ στον θρόνο ύστερα από τον θάνατο του γιου του, Αβεσσαλώμ, ο οποίος στασίασε εναντίον του[89]. Στο εβραϊκό ΜΚ ο 96^{ος} ψαλμός είναι ανεπίγραφος.

Ψαλμ. 101(102) «προσευχή τω πτωχώ όταν ακηδιάση και εναντίον Κυρίου εκχέη την δέησιν αυτού»: Προσευχή που συντέθηκε από ευσεβές πρόσωπο κατά τα τέλη της βαβυλώνιας αιχμαλωσίας[90] ή λίγο μετά την επιστροφή των Ιουδαίων στις εστίες τους, όπως φαίνεται κυρίως από τους στ. 13, 14, 15, 17, 21, 29. Η λέξη *ανί* (נַי), που μεταφράζεται από τους Ο΄ ως «φτωχός» έχει και τις σημασίες «άθλιος», «δυστυ-χισμένος», «ταπεινός»[91]. Η δυστυχία του συνθέτη του ψαλμού σχετίζεται με τις συνθήκες στις οποίες ζούσε ο ίδιος και οι επαναπατρισθέντες από την αιχμαλωσία συμπατριώτες του σε μία ερημωμένη Ιερουσαλήμ χωρίς ναό και τείχη και με εχθρικά τα γύρω έθνη.

Ψαλμ. 142 «ψαλμός τω Δαβίδ ότε αυτόν ο υιός καταδιώκει»: Το θέμα της επιγραφής - όπως και εκείνης του **Ψαλμ. 3** - είναι η δέηση του Δαβίδ προς τον Θεό για σωτηρία λόγω της ανταρσίας του Αβεσσαλώμ. Το «ότε αυτόν ο υιός καταδιώκει» της Μεταφράσεως των Ο΄ απουσιάζει από το εβραϊκό.

Ψαλμ. 143 «τω Δαβίδ προς τον Γολιάθ»: Η σύνθεση του 143ου ψαλμού θα πρέπει να τοποθετηθεί στους μεταιχμαλωσιακούς χρόνους, λόγω του ποικίλου γλωσσικού ύφους[92] και των ομοιοτήτων που παρουσιάζει με κείμενα μεταιχμαλωσιακών προφητών[93] τα οποία αναφέρονται στην εχθρότητα των γειτονικών λαών προς τους Ιουδαίους που επέστρεψαν στην Παλαιστίνη. Τα έθνη αυτά παρομοιάζονται προς τον Φιλισταίο πολεμιστή Γολιάθ, ο οποίος ονειδίζε τους Ισραηλίτες αλλά νικήθηκε και φονεύθηκε από τον Δαβίδ. Σύμφωνα με τον

Θεοδώρητο, ο ψαλμός πρέπει να αποδοθεί στον μεταιχμαλωσιακό αρχηγό των Ιουδαίων Ζοροβάβελ ή στον αρχιερέα Ιησού, οι οποίοι βρέθηκαν αντιμέτωποι με εχθρούς που θύμιζαν τον Γολιάθ[94]. Το «προς τον Γολιάδ» της Μετα-φράσεως των Ο' απουσιάζει από το εβραϊκό.

[67] Ερμηνευτικές προσπάθειες ταύτισης του προσώπου αυτού με τον Σεμεί τον Βενιαμίτη, ο οποίος εξύβρισε και καταράστηκε τον Δαβίδ όταν περνούσε από την πόλη Βαουρίμ (*Β΄ Βασ.* 16,7), ή με τον Χουσί, το γιο του Αραχί, που ήταν φίλος του Δαβίδ (*Β΄ Βασ.* 15,32), δεν επαληθεύονται από τα κείμενα.

[68] *Β΄ Βασ.* 22,1-51.

[69] *Α΄ Βασ.* 16,1-13.

[70] *Β΄ Βασ.* 2,4.

[71] *Β΄ Βασ.* 5,3.

[72] *Β΄ Βασ.* 6,12εξ.

[73] Θεοδώρητου Κύρου, *ό.π.*, PG 80, 1061: «Τινές των συγγραφέων ωήθησαν τον μακάριον Δαβίδ τούτον ειρηκέναι τον ψαλμόν, ηνίκα την κιβωτόν επανήγαγεν. Ουδεμίαν δε τοιαύτην διάνοιαν έχει του ψαλμού τα ρήματα·έτερα γαρ ο ψαλμός προθεσπίζει».

[74] Κ. Καλλίνικου, *ό. π.*, σελ. 168-69.

[75] Βλ. σχ. *Α΄ Μακκ.* 4,36εξ. *Β΄ Μακκ.* 10,5εξ.

[76] *Α΄ Βασ.* 21,14.

[77] Το θλιβερό επεισόδιο που στιγματίσε τη ζωή του Δαβίδ περιγράφεται αναλυτικά στο *Β΄ Βασ.* 11,2-12,25.

[78] Α΄ Βασ. 22,1.

[79] Α΄ Βασ. 24,1εξ.

[80] Θεοδώρητου Κύρου, *ό. π.*, PG 80,1345B: «Ταύτα ούτε το Εβραϊκόν έχει, ούτε οι άλλοι ερμηνευταί, ούτε οι Εβδομήκοντα εν τω Εξαπλώ· αλλά τις, ως έοικε, ταύτην προστέθεικε την επιγραφήν, ούτε τη του ψαλμού διανοία προσεσηκώς, ούτε την ιστορίαν μεμαθηκώς. Πρώτον μεν γαρ ο Ιερεμίας αιχμαλωσίας ουκ εκοινωνήσεν· αλλ’ αίρεσιν λαβών διάγειν όπου βούλεται, την εν τη πατρίδι διαγωγήν είλετο».

[81] Βλ. Αρχιμ. Ι. Γιαννακόπουλου, *ό. π.*, σελ. 296.

[82] Δ΄ Βασ. 10,15-23. Α΄ Παρ. 2,55.

[83] Για περισσότερα βλ. Β. Βέλλα, *Εβραϊκή Αρχαιολογία*, Αθήνα ²1984, σελ. 226εξ.

[84] *Ιερ.* 42.

[85] Δ΄ Βασ. 18,1-20,21. Β΄ Παραλ. 32,1-23. Ησ. κεφ. 36-37.

[86] Δ΄ Βασ. κεφ. 17.

[87] Κατά τον Θεοδώρητο «ΟΟυδέ ταύτην ο μακάριος Δαβίδ έγραψε την επιγραφήν, ούτε μην οι εξ αρχής την προφητείαν ηρμηνευκότες· άλλος δε τις ως έοικεν την εξ επιπολής διάνοιαν του ψαλμού κατιδών, ταύτην τέθεικε την επιγραφήν» (Θεοδώρητου Κύρου, *ό.π.*, PG 80, 1644).

[88] Β΄ Βασ. 5,1εξ.

[89] Για περισσότερα βλ. σχόλια στην επιγραφή του *Ψαλμ.* 3.

[90] Ι. Χρυσοστόμου, *Εις τους Ψαλμούς*, PG 55,635: «Πρόρρησιν μεν ο ψαλμός έχει της εν Βαβυλώνι του λαού των Ιουδαίων ταλαιπωρίας και της εκείθεν επανόδου· προαγορεύει δε κατά ταυτόν και των εθνών την κλήσιν και σωτηρίαν».

[91] Μ. Κωνσταντίνου -Δ. Δόικου, *Στοιχεία Βιβλικής Εβραϊκής Γλώσσας - Γλωσσική Ανάλυση της Πεντατεύχου*, Θεσσαλονίκη ²2008, σελ. 264.

[92] Αρχιμ. Ι. Γιαννακοπούλου, *ό. π.*, σελ. 614.

[93] Ιδιαίτερα *Ιεζ.* 38.

[94] Θεοδώρητου Κύρου, *ό. π.*, PG 80, 1960.

<http://bit.ly/146P85e>